

УПУТСТВО ЗА ПИСАЊЕ ИЗВЕШТАЈА О ОЦЕНИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ
Кандидат: мр Милош Савин; Тема: Српска либерална странка у Угарској 1884 – 1912.

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
<p>1. Датум и орган који је именовao комисију 20. фебруара 2012, Наставно – научно веће Филозофског факултета у Новом Саду</p> <p>2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:</p> <p>др Дејан Микавица, ванредни професор за ужу научну област Историја модерног доба, 6. јул 2009, ментор, Филозофски факултет у Новом Саду</p> <p>др Владан Гавриловић, ванредни професор за ужу научну област Историја модерног доба, 6. јул 2009, Филозофски факултет у Новом Саду</p> <p>др Дарко Гавриловић, ванредни професор за ужу научну област Историја, 5. мај 2006, Филозофски факултет у Бања Луци</p>
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
<p>1. Име, име једног родитеља, презиме: Милош, Јован, Савин</p> <p>2. Датум рођења, општина, република: 26. март 1978, Нови Сад, Србија</p> <p>3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе: 13. јул 2010. Нови Сад, „Проблем Баната у југословенско-румунском разграничењу после Првог светског рата“</p> <p>4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: Историја модерног доба</p>
III НАСЛОВ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:
Српска либерална странка у Угарској 1884 – 1912
IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:
Навести кратак садржај са назнаком броја страна поглавља, слика, шема, графикона и сл.
<p>Увод (стр. 1-9) У уводном делу дисертације назначена је недовољна проученост проблематике којој се кандидат посветио у историографском истраживању и објашњени методолошки разлози који су определили кандидата за избор теме докторске тезе. У првој глави <i>Национална и опозициона политика Српске либералне странке у Угарској</i> (стр. 9 – 19) објашњене су кључне саставнице које се односе на правно-политички положај српског народа у Хабзбуршкој монархији, карактеристике српског либерално-опозиционог покрета, предисторију страначког политичког организовања пречанских Срба и искуства и националне домете рата и револуције 1848-1849. у којем су Срби, различитих политичких опредељења, обједињени око једног дугорочног, преважног и надстраначког политичког програма дефинисаног у оквиру идеје о стицању Српске Војводине, као простора на којем би имали могућност да самостално, административно и управно осигурају национални идентитет. Уочене су и прецизно изложене све релевантне чињенице које су одредиле карактер борбе Срба за демократска права и либерализацију политичког и друштвеног живота на јужноугарском простору и изведене одговарајуће оцене резултата политике Бечког двора после револуције, првенствено у контексту одлуке да се формира Војводство Србија и Тамишки Банат као посебна круновина. У истој глави назначени су основни идеолошки,</p>

филозофски и социјални елементи који су утицали на стварање претпоставки за формирање прве српске либерално-демократске странке у Аустрији, Српске народне слободоумне странке као и њена програмска опредељења објављена у српској периодици одмах после укидања Војводства Србије, с посебним освртом на значај и смисао Милетићевог тзв *Туцинданског чланка* којим је дугорочно осмишљен правац српске либерално-демократске политике и уз студије и друге чланке који су уследили обједиљена нова српска политика у држави Хабзбурга. Објашњени су друштвени узроци и политички разлози којима су се руководили прваци Слободоумне странке у опредељењу да на изборе за Угарски сабор изађу после 1865. године страначки организовани. Нарочито је указано да друштвени контекст у којем су у то време, у сенци аустро-мађарских преговора, деловале угарске државне институције које су, после аустро-угарске надодбе доносиле одлуке и законе од одлучујућег значаја за српски народ у Аустроугарској. Објашњен је смисао Бечкеречког страначког програма усвојеног 1869. и његов значај за артикулисање целокупне либерално-демократске политике пречанских Срба у другој половини XIX века. У поглављу *Одбрана Бечкеречког програма* (стр. 19-31) изложена је тзв. нотабилитетска политика као пандан опозиционој политици дотадашњих српских либерала окупљених око Милетића и историја њиховог страначког деловања под именом Српске народне странке, насупрот либералима који су Милетићеву политику настојали да очувају и унапреде у новим околностима. У поглављу *На бранику српства у Угарској и либерализма међу Србима* (стр. 31-49) описани су догађаји који су пратили

Одржавање Будимпештанске и Великокикиндске конференције у контексту слабљења политичке позиције либерала и подвајања у њиховим редовима после Милетићевог повлачења. Образложена је позиција радикалног и либералног крила према нотабилитетској пројекцији измењене национално-демократске политике у односу на законе који су усвајани на Угарском сабору од 1868. године, првенствено закон о народностима и закон о црквено-школској аутономији. Назначене су и основне програмска начела либерала уочи конституисања Странке према Црквено-народним саборима као највишем представничком телу Срба на простору Карловачке митрополије. Објашњени су, исчитавањем српске и мађарске периодике посебно либералне провенијенције, ставови Димитријевићевих и Политових либерала од 1885. године према политици мађаризације у Угарској и предочена веома карактеристична критика мађарске државне доктрине која је овим средствима институционално настојала да осигура територијални интегритет и државни суверенитет Угарске. Посебно је апострофирана политичка и идеолошка блискост српских либерала са Словацима и Румунима још од тог времена. Политичко деловање Мише Димитријевића већ у овом поглављу заузима централно место, посебно у оном делу његовог држања према српској црквеној јерархији. С разлогом њега идентификује као главног организатора и кључну личност Српске либералне странке, нарочито кад је реч о повредама српске црквено-народне аутономије од стране мађарских власти. У поглављу *Парламентарна борба, окупљање и формално конституисање Српске либералне странке* (стр. 49-66) објашњен је појединачни допринос и улога сваког чиниоца у процесу осмишљавања српске политике на црквено-народном и национално-демократском пољу, издвојен допринос првака будуће Странке и описане околности у којима је на новосадском збору основана Српска либерална странка. У поглављу *Српска опозициона неслога* (стр. 66-80) изложени су друштвени и политички услови који су у одлучујућој мери утицали на резултате избора за Угарски сабор у току јуна 1887. и касније. Објашњена је позиција српске либералне опозиције предвођене Михаилом Мишом Димитријевићем и сви његови чланци у којима је износио сваја политичка гледишта према владајућој мађарској политичкој елити. *Трагедија, бојкот избора и обарање наметнутог аутономног статута* (стр. 80-90) наслов је следећег поглавља у којем је разјашњена природа и суштина међустраничног сукобљавања српских политичких представника на штету општих интереса и борбе за целовит демократски преображај угарског друштва. *Заједничке акције*

српске опозиције и сарадња немађарских народа Угарске (стр. 90-105) је оквир и суштина поглавља у којем се види неопходност потребе заједничког иступања оних народа који нису имали статус политичке нације као и донети оваквог политичког деловања. *Слабљење Српске либералне странке* (стр. 105-117) је једно од поглавља у оквиру ове целине и у њему су анализирани друштвени и лични разлози који су опредељивали вође Странке да делују недовољно усаглашено као и разлози општег карактера на које је утицала мађарска влада и Угарски сабор. *Парламентарна борба, последњи пут на саборима* (стр. 117-129) чини онај део дисертације у којем се износе и анализирају конкретни резултати посланичког деловања представника ове Странке и објашњавају разлози који су довели до њиховог повлачења из страначког сучељавања. Друга глава *Ставови српске либералне странке из Угарске према политичким збивањима у Србији* састоји се из четири поглавља: *Српско – бугарски рат и последице* (стр. 129-141), *Краљево колебање и либералска влада* (стр. 141-152), *Доба политичке нестабилности* (стр. 152-169), *Смена династије и промена политике* (стр. 169-182) и у њима је разјашњена политика и деловање првака Српске либералне странке према Кнежежевини и Краљевини Србији, њеној спољној и националној политици, улога владара Милана Обреновића према осмишљавању српске политике у међународним односима и одређивању њеног значаја у контексту преломних збивања на Балкану која нису лишена ни ратних разрачунавања између између балканских држава. Унутрашње прилике у Србији директно су проистицале из резултата ових сукоба, а политички чиниоци који су се лојално или опозиционо одређивали према Милановој политици, као и према владавини његовог наследника имали су посебно место у дефинисању националне политике Српске либералне странке будући да је правно-политички положај пречанских Срба у великој мери зависио од исхода збивања у Србији и њеном окружењу као и од карактера званичне власти и њеног односа према властима и државној политици Аустроугарске. У трећој глави насловљеној као *Политика Српске либералне странке из Угарске према Србима у Хрватској и Славонији* састоји се од пет поглавља и то *Срби као непризнат политички народ* (182-189), *На бранику равноправности Срба и државне индивидуалности Хрватске и Славоније* (стр. 189-205), *Срби као пожељан политички партнер и непожељан политички народ* (стр. 205-216), *Шовинизам и погроми* (216-228) и *Хрватско – српска коалиција* (стр. 228-241) и у њима су предочени и објашњени сви чиниоци који су утицали на профилисање политике у односу на положај и права Срба у Хрватској и Славонији, суштина и карактеристике њиховог политичког деловања као и односа према кључним факторима хрватско-славонског политичког живота у институцијама и изван њих. Није изостало ни изношење догађаја који су обележили политички живот Срба на хрватско-славонским просторима крајем XIX и почетком XX века, пре свега погроми којима су Срби били изложени и однос Српске либералне странке према овим појавама и процесима као што је посебно поглавље посвећено и Коалицији која је успела да српско-хрватске односе поправи, унапреди и учини их подношљивим у току Првог светског рата.

У ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Рад је подељен на три целине и осамнаест поглавља. У уводном делу дисертације кандидат је објаснио сложеност проблематике која представља тему његове дисертације и при том уочио и исправно анализирао унутрашњополитичке прилике, првенствено у угарском делу Хабзбуршке монархије. Полазећи од тога да Српска либерална странка у Угарској ни у српској ни у мађарској историографији није научно и целовито обрађена и да су појединачни резултати изложени у засебним студијама оставили отвореним бројна битна питања која се односе на програм, идеологију и практично деловање политичких првака ове странке, првенствено Мише Димитријевића, кандидат је анализирао све релевантне аспекте у деловању ове организације, њен утицај на осмишљавање српске

политике како у Аустроугарској тако и у Србији. Искоришћени су сви расположиви извори и фондови битни за научну обраду изабране теме, коришћена су волуминозна дела синтетичког карактера, монографије, студије, објављени извори, а нарочито пажљиво и темељно анализирани су подаци из српске и мађарске периодике, брошуре и мемоари у којим се одсликава делатност и дometri представника српских пречанских либерала организованих у окриљу Либералне странке. У првим поглављима дисертације, на методолошко исправним, научним и критичко-истраживачким поступком анализирани су и проучена структура друштвеног система и карактеристике правно-политичког положаја Срба у угарском делу Хабзбуршке монархије с посебним освртом на значај првог политичко-страначког програма пречанских Срба и његов утицај на политичку филозофију и организациону физиономију српских пречанских странака које су овај програм у највећој мери баштиниле. Проучени су битни аспекти и карактер деловања Димитријевићевих либерала у односу на мађарску владу и њену политику институционално осмишљене асимилације немађарских народа. Уочена је разлика, правна и политичка, која је призилазила на основу привилегија, између српског и других немађарских народа такође непризнатих за политичке нације у Угарској. Нарочито пажљиво и акрибично је изводвојен и сагледан карактер и значај српске опозиционе неслоге и немогућност да се иста превазиђе у интересу постизања значајнијих циљева српске национално-демократске политике. У овом контексту је проучен и објашњен, сагледавањем свих важних последица које су из тога произилазиле, догађај у којем је политички и физички ликвидиран, мучки убијен, првак Српске либералне странке, Миша Димитријевић од стране политичког неистомишљеника, првака српске Радикалне странке, Јаше Томића. Значај и дometri сарадње немађарских народа заслужили су и добили засебно поглавље у оквиру прве целине дисертације, док су разлози слабљења и у крајњој линији потискивања Либералне странке из институција парламентарног политичког живота Угарске изложени и проучени, објективно и темељно, у оквиру сагледавања целокупне опозиционе политике Српске либералне странке од њеног настанка. Ставови политичких првака Либералне странке, у време док њом руководе Димитријевић, а затим Полит Десанчић, према политичким збивањима у Србији проучени су првенствено на основу увида у писање ондашње штампе, али већ из тога је логично изведена критика србијанског режима који није увиђао штетност сукобљавања са суседном државом, Бугарском. Политичка критика пречанских либерала није изостала ни у случајевима када се српски владар двоуми, колеба и без осмишљене стратегије ризикује крхки међународни положај земље коју представља. Димитријевићева становиште према последњим владарима из династије Обреновић, Милану и Александру, представља драгоцен резултат у оквиру објективног процењивања пречанско-србијанских односа и свеукупне националне политике за чије вођење се ипак најпованијом и јужно и северно од Саве и Дунава сматрала Кнежевина и Краљевина Србија. Димитријевићева становишта у односу на промене владе у Србији, подршку вођи србијанских либерала Јовану Ристићу, осуду напредњака и радикала, изборним приликама у Србији, влади либерала у Београду, објашњена су објективно, темељно и на основу доброг познавања политичке историје међународно признате српске државе. У оном делу дисертације где је реч о времену политичке нестабилности у Србији анализирани су сви разлози који су утицали на опредељивање првака Српске либералне странке у Угарској, најпре Димитријевића, а затим Николе Јоксимовића, Илије Вучетића, Михаила Полита Десанчића. У трећој глави, покушавајући да дефинише све значајне саставнице које су одређивале положај Срба у Хрватској и Славонији, кандидат је детаљном анализом осигурао претпоставке за научно сагледавање кључних

историјских процеса и догађаја, као и за непристрасну оцену политичке идеологије Српске либералне странке у овом сегменту. Исправно је закључио да је Димитријевић од самог почетка (1885) истакао начело потпуне равноправности Срба и Хрвата као предуслов остварења њихових националних, демократских и политичких циљева. Равноправност је подразумевао у просвети, судству, администрацији, вероисповести. Као битан услов постизања ових циљева издвојио је либерализацију политичког живота у Хрватској и Славонији и уважавање националног принципа као праведног и савременог. Издвојено је и мишљење других чланова Српске либералне странке према овом питању, као што је био Паја Јанковић који је у *Бранику*, гласилу Српске либералне странке у Угарској, осуђивао хрватско сврставање на бугарску страну и општу ненаклоност хрватске политичке јавности према политици Србије. Ни Јанковићево мишљење, као ни мишљење других српских либерала окупљених око Димитријевића и касније Полита, није било другачије и увек се заснивало на уверењу да Срби и Хрвати нису један народ, али да могу бити политички равноправни и да могу заједнички лакше остварити политичке циљеве у Хабзбуршкој монархији и изван ње. Велика већина либерала српске националности, исправно је заључио кандидат на основу увида у изворе и периодику, није оспоравала Хрватима државност, али уз услов да она не подразумева непризнавање српске национално-политичке индивидуалности и претензију на оне земље у којима Срби представљају етничку већину. Анализи сличног усмерења изложио је кандидат у истом поглављу и промишљање Илије Вучетића, као и писање тадашње хрватске штампе, нарочито *Обзора* који је отворено негирао српску националност у Хрватској. Веома је добро, тачно и утемељено запажање, изнето и образложено у овој дисертацији, да је Српска либерална странка у Угарској на прво место стављала српство и идеју српске државности и да њене границе није сводила на одређене делове Хабзбуршке монархије, Србију и Црну Гору, већ да је увек имала у виду и српски народ на простору Старе Србије, Босне и Херцеговине. Српски национални и демократски интереси су у свим приликама имали предност у односу на идеју српско-хрватске солидарности и заједништва ма колико она представљала константу у програмском и идеолошком опредељењу Димитријевићевих и Политових либерала. Ствави према Хрватско-српској коалицији потврдили су да они који су тада предводили Странку заговарају искрено и снажно заједнички осмишљену српско-хрватску политику. На тај начин је ова Странка учврстила своја опредељења која је дефинисала још у време када није било у изгледу да ће само њени представници бити у прилици да бране српске националне и демократске интересе на Угарском сабору, без обзира на сву њихову изразиту малобројност.

VI Списак научних и стручних радова који су објављени или прихваћени за објављивање на основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији уз напомену:

Таксативно навести називе радова, где и када су објављени. У случају радова прихваћених за објављивање, таксативно навести називе радова, где и када ће бити објављени и приложити потврду о томе.

Милош Савин, *Ставови српских либерала из Угарске о Српско-бугарском рату*, Истраживања 22, Нови Сад 2011, 339-347.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Српска либерална странка у Угарској 1884-1912 представља веома користан научни допринос српској и мађарској историографији. Кандидат је потврдио завидан таленат за проучавање неистражених и недовољно истражених историографских проблема и коришћењем објављене и необјављене изворне грађе, а посебно периодике, написао је и комисији доставио дисертацију која је показала да је ова Странка имала далеко значајнију улогу у политичком животу Срба у Хабзбуршкој монархији него што се претпостављало и да је успевала у веома сложеним политичким приликама да осмисли, дефинише и заступа српску националну политику у свим битним идеолошким и друштвеним аспектима. Дисертацијом је доказано и потврђено да су прваци ове странке умногоме утицали на осмишљавање српског националног програма на свим просторима где су Србима била ускраћена национална, политичка и демократска права. Посебан допринос ове дисертације састоји се у расветљавању улоге и значаја Мише Димитријевића као њеног вође, до Туцинданске трагедије, будући да ова личност до данас није добила заслужену и веома потребну научну монографију. У више поглавља дисертације, на оригиналан и студиозан начин представљена је улога водећих првака Странке и дата оцена њихове делатности у оквиру свеукупног друштвеног и политичког живота пречанских Срба, посебно њихових напора да у сарадњи са другим, немађарским народима Угарске постигну толико жељену равноправност. На више места прецизно и детаљно установљено је шта је значила српска политичка елита у Угарској и колико је ова странка представљала њен незаменљиви део, нарочито у контексту деловања институција као што су били Угарски и српски Црквено-народни сабор. Посебно је користан допринос дисертације у сагледавању односа пречанских Срба према политици и владарима матичне државе с обзиром да је од успешности њиховог политичког деловања зависио у великој мери национални опстанак и економски и духовно-цивилизацијски опстанак Срба изван Србије и Црне Горе.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

НАПОМЕНА: Експлицитно навести позитивну или негативну оцену начина приказа и тумачења резултата истраживања.

Кандидат је добро конципирао истраживање веома комплексне материје што му је омогућило да спроведе објективну историјску анализу и на основу ње научно изведе неопходне, систематичне закључке који имају научни, историографски карактер, јасан ток излагања и у свим елементима делују прихватљиво и уверљиво. Дисертација је написана јасним језиком и стилем и успешно је заокружила једну веома значајну и сложену тему за којом је одавно постојала потреба у историјској науци. Увидом у све делове дисертације закључујемо да се може једино позитивна оцена дати обављеном историографском истраживању.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

НАПОМЕНА: Експлицитно навести да ли дисертација јесте или није написана у складу са наведеним образложењем, као и да ли она садржи или не садржи све битне елементе. Дати јасне, прецизне и концизне одговоре на 3. и 4. питање.

1. Да. Дисертација је написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме.
2. Да. Дисертација садржи све битне елементе.
3. Оригиналан допринос науци састоји се у детаљној и свеобухватној научној анализи у којој је објашњен допринос Српске либералне странке у Угарској очувању националног идентитета српског народа у Угарској и дефинисању целовите српске државне и националне политике утемељене на либералним и демократским начелима. Посебно оригиналан допринос представља проучавање делатности првака ове странке Мише Димитријевића с обзиром да је он представљао једног од најзначајнијих политичких првака и идеолога пречанских Срба.
4. Дисертација нема недостатке

X ПРЕДЛОГ :

На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:

- да се докторска дисертација прихвати, а кандидату одобри одбрана
- Нови Сад, 14. март 2012.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1. Проф. др Дејан Микавица, ментор

2. Проф. др Владан Гавриловић

3. Проф. де Дарко Гавриловић

НАПОМЕНА: Члан комисије који не жели да потпише извештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извештај образложење, односно разлоге због којих не жели да потпише извештај.